
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

תרגיל קווי יסוד: חברה ותרבות יהודית בימי-הביניים - 13025

תאריך עדכון אחרון 03-07-2018

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): אלישבע באומגרטן,

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: elisheva.baumgarten@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ב 14-15

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

- בתרגיל זה ייבדקו מקורות מסוגות שונות הנוגעים לחיים התרבותיים והחברתיים של היהודים בימי הביניים. דרך המקורות יידונו נושאים הקשורים לחיי הפרט, לחיים במסגרת הקהילתית, ליחסים בין הקהילות היהודיות, וליחסים בין היהודים לבין התרבויות שבהן הם חיו.

מטרות הקורס:

דרך הדיון במקורות ובמחקרים שנכתבו אודותם, יודגמו השימוש בכלים ומתודות בסיסיים במחקר ההסטורי. דגש מיוחד יושם על מתודות מתחומי ההסטוריה החברתית.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

התלמידים יוכלו לכתוב עבודה קצרה במבנה אקדמי, לנתח מקור ראשוני ולמצא ביבליוגרפיה אודותיו ולתאר את הדרך שבה התייחסו לתעודות אלה בהיסטוריוגרפיה

דרישות נוכחות (%) :

100%

שיטת ההוראה בקורס: לימוד בעזרת מקורות מסוגים שונים, דיון פעיל והכנה מראש כמו גם כתיבה אקדמית בסיסית

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

קינה כמקור היסטורי
משפט כמקור היסטורי
סתירות בין תעודות
כרוניקות
סיפורים
אמנות כמקור היסטורי
שו"ת כמקור היסטורי
ספרות ויכוח

חומר חובה לקריאה:

א. מבוא למקורות יהודיים מימי הביניים
דולצא אשת ר' אלעזר
מקורות: משלי לא, אשת חיל לר' אלעזר בן יהודה - יחולקו בשיעור.

תרגיל מס' 1: מציאת מקורות עתיקים שעליהם מבוסס המקור.

ב. משפט כמקור היסטורי

חוקי יוסטיניאנוס

מקור: הנובלה ה 67 של יוסטינינוס, בינזטיון המאה השישית.

1. אמנון לינדר, היהודים והיהדות בחוקי הקיסרות הרומית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 13-59
2. שמואל דוד לוצאטו, פירוש על חמשה חומשי תורה, תל אביב 1971 בראשית מ"ט י.
3. צבי גרץ, דברי ימי ישראל, (תרגום שפ"ר), ג, ורשה תרס"ח, עמ' 398-400.

תרגיל מס' 2: סיכום חומרים

ג. סתירות בין תעודות

ברית עומר ירושלים ודמשק

המקור: ברית עומר ירושלים וברית עומר דמשק

1. שלמה דב גויטיין, היישוב היהודי בארץ-ישראל בראשית האסלאם ובתקופת הצלבנים, ירושלים תש"ם, עמ' 36-41
  2. משה גיל, א"י בתקופה המוסלמית הראשונה, א, תל אביב תשמ"ג, עמ' 25-23, 42-47, 54-61
  3. חיים גרבר, "ברית עומר במרוקו - הערכה מחודשת של יחסי מוסלמים-יהודים" בתוך ש' בר-אשר (עורך), היהודים במרוקו השריפית, ירושלים 1977, עמ' 53-61.
  - 4., Mark R. Cohen, "What was the Pact of Umar? A Literary-Historical Study", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 23, (1999), 110-157. לקריאה 100-131
- תרגיל מס' 3: מה בין הערת שוליים לרישום ביבליוגרפי

ד. מגוון מקורות בנושא משותף

חינוך

המקור: פרקים מתוך הספר פרקי חינוך (ראו להלן)

1. שלמה דב גויטיין, סדרי חינוך בימי הגאונים ובית הרמב"ם, מקורות חדשים מן הגניזה, ירושלים תשכ"ב. מבחר פרקים לבחירה.
- S.D. Goitein, *A Mediterranean Society, The Community*, Vol. 2, Berkeley, Los Angeles and London 1971, p. 173-183.
- תרגיל מס' 4: שאלות מחקר: problème de histoire

ה. ספרות עממית

מקור: מגילת אחימעץ, מהד' קלאר, עמ' 17-19

- ראובן בונפיל, "מיתוס רטוריקה היסטוריה" בתוך תרבות וחברה בתולדות ישראל בימי הביניים, בעריכת ראובן בונפיל ואחרים, ירושלים תשמ"ט, עמ' 99-135.
- א' שרף, "היהודים בביזנטיון" בתוך תקופת האופל, בעריכת בצלאל רות, תל אביב תשל"ג, 31-41.

ו. הסיפור העברי הימי הביניים: האם ושבעת בניה

מקורות: ספר מקבים ב' פרק ז וספר מקבים ד', פרק טז

ספר יוסיפון, מהד' דוד פלוסר, ירושלים תשמ"א, כרך א, 75-70.

- ספר זכרונות הוא דברי הימים לירחמיאל, מהד' עלי יסיף, תל אביב, תשס"א, 289-291, 351-353
- גרשון דוד כהן, "מעשה חנה ושבעת בניה בספרות העברית", ספר היובל לכבוד מרדכי מנחם קפלן, ניו יורק תשי"ג, עמ' קט-קכג

ז. שו"ת כמקור היסטורי חלק א'

-
- המקור: תשובות הרמב"ם, בעריכת יהושע בלאו, ירושלים סי' ל"ד, מ"ה
1. Christine Klapisch-Zuber, "Including Women" in eadem (ed.) *A History of Women in the West, Vol. 2, Cambridge, Mass., 1992, p. 1-14.*
  2. Renée Levine -Melamed, "He Said, She Said: A Woman Teacher in 12th Century Cairo", *AJS Review*, 22, 1997, p. 19-36
  3. S.D. Goitein, *A Mediterranean Society, Vol. 2, p. 183-184, Vol. 3, p. 344-346.*
  4. Natalie Z. Davis, *Fiction in the Archives, Stanford, 1987*

ח. קראים ורבניים

Marina Rustow, *Heresy and the Politics of Community, Ithaca 2008, XV-XXXIII*
מאמרים בכרך 15 של כתב העת תעודה (1999), במיוחד השער השני
מקורות לדוגמא יובאו בשיעור.
תרגיל מס' 5: תיזות והפרכתן, חיפוש מקורות ומחקרים בכתיבת עבודה

ט. סיפור ארבעת השבויים

1. Gerson D. Cohen, "The Story of the Four Captives, *PAAJR*, 29, (1960/61) 55-131
קריאה של עמודים נבחרים
2. י"ח ירושלמי, זכור - הסטוריה יהודית וזכרון יהודי, תל אביב 1982
3. משה גיל, במלכות ישמעאל בתקופת הגאונים, ירושלים תשנ"ז, כרך א, 176-180.

י. יהודים ונוצרים: תולדות ישו

- מקורות: ברית החדשה: סיפורי הבשורה; תולדות ישו
1. אביגדור שנאן, אותו האיש. יהודים מספרים על ישו, תל אביב תשנ"ט, עמ' 62-91.
  2. יעקב דויטש, "עדות חדשה על "תולדות ישו", תרביץ, סט, (תש"ס), עמ' 177-197
- תרגיל מס' 6: חיפוש במאגר של המכון לתצלומי כתבי יד

יא. שו"ת כמקור היסטורי, חלק ב'

ארגון הקהילות

מקור: ספר הכלבו, סי' קמב

1. יצחק בער, "היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים", ציון ט"ו (תש"י), עמ' 41-1
  2. חיים הלל בן-ששון, "מקומה של הקהילה העיר בתולדות ישראל" בתוך רצף ותמורה, בעריכת י' הקר, תל אביב 1984 עמ' 156-176.
  3. אברהם גרוסמן, "יחסם של חכמי אשכנז הראשונים אל שלטון הקהל" שנתון המשפט העברי ב, תשל"ה, עמ' 175-199
  4. חיים סולובייצ'יק, שו"ת כמקור היסטורי, ירושלים, תשנ"א עמ' 87-106
- תרגיל מס' 7: איתור מקורות תרגיל שני

יב. כתבי זכויות

מקורות: מגוון כתבי זכויות

1. מאמרו של שלום בארון, "מלוא הריבונות האפוסטולית" ו"שעבוד היהודים" בימי הביניים", ספר היובל ליצחק בער, (תשכ"א) פורסם בקובץ מאמריו המתורגמים לעברית: ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית: קובץ מאמרים / שלום בארון; [עורכים - רוברט ליברלס, יום טוב עסיס; תרגמה מאנגלית אירית סיון], ירושלים תשנ"ו, עמ' 102-124.

---

2. Jonathan Ray, "The Jew in the Text: What Medieval Charters Tell Us About Medieval Society", *Medieval Encounters* 16 (2010), 243-67

יג. תקנות קהל: סדר חברתי בתוך הקהילה

מקורות: תקנות קהל מתוך ספרו של פינקלשטיין

1. Louis Finklestein, *Jewish Self-Government in the Middle Ages*, New York, 1964 p. 15-18, 118-126, 225-232

2. אברהם גרוסמן, "ראשויותיו ויסודותיו של מנהג עיכוב תפילה", מלאה, כרך א תשמ"ג, עמ' 220-199.

3. מנחם בן-ששון, "הצעקה אל הציבור בבית הכנסת בארצות האסלאם בראשית ימי הביניים", שולמית אליצור, משה דוד הר, אביגדור שנאן וגרשון שקד (עורכים), כנסת עזרא - ספרות וחיים בבית הכנסת, ירושלים תשנ"ה, עמ' 350-327.
תרגיל מס' 8: מחלוקות מחקריות והבעת עמדה

יד. מהדורות ביקורתיות: ויכוח יהודי-נוצרי

1. מרדכי ברויאר, ספר נצחון ישן, ספר ויכוח נגד הנוצרים, רמת גן 1978

2. David Berger, *The Jewish Christian Debate in the High Middle Ages- A Critical Edition of Nizzahon Vetus*, Philadelphia 1979

3. עמוס פונקנשטיין, "התמורות בוויכוח הדת שבין יהודים לנוצרים במאה הי"ב, ציון ל"ג, תשכ"ח, עמ' 144-125.

4. חן מרחביה, התלמוד בראי הנצרות, ירושלים תשל"א, 248-227.

טו. פיוט כמקור ביסטורי: אירועי המאה השלוש עשרה בצרפת

הפיוט: שאלי שרופה באש של ר' מאיר בן ברוך

Susan Einbinder, *Beautiful Death. Jewish Poetry and Martyrdom in Medieval France*, Princeton and Oxford, 2002, chapter 5.

טז. ספר חוקי התורה

המקורות: שמחה אסף, מקורות לתולדות החינוך בישראל, כרך א', תל אביב, תרפ"ה, עמ' ט-ט"ו או במהדורה המחודשת או בתוך קנרפוגל בנספח

1. E. Kanarfogel, *Jewish Education and Society in the High Middle Ages*, Detroit, 1992, p. 15-32, 101-105, 119-134. בעברית גם קיים.

2. משה גידמן, ספר התורה והחיים בארצות המערב בימי הביניים, ווארשא, תרנ"ז, עמ' 73-72.

3. שולמית שחר, ילדות בימי הביניים, תל אביב, תש"ן, עמ' 22-13, 292-262

יז. הסטוריוגרפיה ימי ביניים

מקור: שלמה אבן ורג'ה, שבט יהודה, בעריכת עזריאל שוחט, מבוא מאת יצחק בער, ירושלים, תש"ז, עמודים נבחרים

2. יוסף חיים ירושלמי, זכור - הסטוריה יהודית וזכרון יהודי, תל אביב 1982, פרק שלישי

3. Robert Bonfil, "How Golden was the Age of the Renaissance in Jewish Historiography", in David Ruderman (ed.), *Essential Papers on Jewish Culture in Renaissance and Baroque Italy*, New York, 1992

י.ח. אמנות כמקור היסטורי
Elliott Horowitz, "The Way we Were": Jewish Life in the Middle Ages", *Jewish History*
1 (1986), pp.75-90
תרגיל מס' 9: ביקורות ספרים

י.ט. כתבי יד ימי ביניים
מכלול צרפת The North French Hebrew Miscellany Add Library British : 11639 MS
(London: Facsimile Editions, 2003).
Companion Volume to Edited Manuscript from Thirteenth Century France in
Facsimile, ed. by Jeremy Schonfield (London: Facsimile Editions, 2003).
G. Margaliouth, 'An Ancient Illuminated Hebrew MS. at the British Museum', *Jewish*
Quarterly Review 17 (1905): 193-197; Jeremy Schonfield, 'Introduction', *Companion*
Volume, 15-24; Michel Garel, 'The Provenance of the Manuscript', *ibid*, 27-37;
Malachi Beit-Arié, 'The Making of the Miscellany', *ibid*, 47-73.

חומר לקריאה נוספת:

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :
מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 40 %
הרצאה 0 %
השתתפות 15 %
הגשת עבודה 0 %
הגשת תרגילים 45 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:
סיור חובה לספריה הלאומית